

Odrednice stavova prema homoseksualnim osobama kod studenata zdravstvenih studija

¹ Iva Takšić
¹ Melita Rukavina
¹ Morana Radman

¹ Zdravstveno veleučilište Zagreb

ispitati stavove studenata Zdravstvenog veleučilišta prema homoseksualnim osobama te ispitati doprinos moralnih temelja objašnjenju stava prema navedenoj skupini. Rezultati hijerarhijske regresijske analize pokazali su kako moralni temelji značajno predviđaju stavove prema osobama homoseksualne orijentacije, dok se isto pokazalo i kod političke orijentacije, kao i svih triju dimenzija religioznosti.

Sažetak

S obzirom na empirijski podržanu pretpostavku u kojoj se isprepliću koncepti moralnih temelja i religioznosti, ispitan je odnos dvaju konstrukata kroz prizmu stavova prema homoseksualnim osobama. Istraživanje je provedeno na uzorku od 276 studenata Zdravstvenog veleučilišta u Zagrebu. Teorija moralnih temelja predlaže moralno rasuđivanje kao evolucijsko-intuitivni konstrukt koji se zasniva na pet osnovnih moralnih temelja koji su u većoj ili manjoj mjeri razvijeni kod svake osobe. Moralni su temelji briga, pravednost (kao individualistički temelji) te lojalnost, autoritet i čistunstvo (kao kolektivistički temelji), koji su ispitani Upitnikom moralnih temelja, a istraživanja pokazuju kako su individualistički temelji specifični za politički liberalno orijentirane osobe, dok se konzervativno politički orijentirani pojedinci oslanjaju na kolektivističke temelje. Dimenzije religioznosti ispitane su Upitnikom religioznosti čije podljestvice čine dimenzije internalnoga religijskog vjerovanja, provođenje obrednih običaja vlastite vjere te posljedice religioznosti na ponašanje pojedinca, dok su stavovi ispitani Upitnikom stavova o homoseksualnim osobama. Svrha ovog rada bila je

Ključne riječi: moralni temelji, stavovi prema homoseksualnim osobama, stupanj religioznosti

Datum primitka: 15.10.2023.

Datum prihvatanja: 1.11.2023.

<https://doi.org/10.24141/1/9/2/8>

Autor za dopisivanje:

Iva Takšić

A: Zdravstveno veleučilište Zagreb,
Mlinarska cesta 38, 10 000 Zagreb

T: +385 1 549 57 35

E-pošta: Iva.Taksic@zvu.hr

Uvod

Medicina je oduvijek bila povezana s moralom i etičkim principima. Zdravstveni se djelatnici u brojnim situacijama suočavaju s izazovima i mogućim etičkim dilemama i dvojbama u radu s različitim manjinskim osobama prema kojima šira javnost može imati negativne stavove. Stavovi prema homoseksualnim osobama često su povezani s različitim faktorima. Religioznost, politička orijentacija i moralni temelji nerijetko oblikuju stavove prema homoseksualnim osobama. Nekoliko je istraživanja dokazalo kako se stupanj religioznosti nerijetko pokazuje značajnim faktorom utjecaja na stavove o homoseksualnim osobama u smjeru da osobe koje se u većoj mjeri izjašnjavaju vjernicima imaju negativnije stavove od osoba koje se izjašnjavaju ateistima.^{1, 2} Rowiak³ je na 90 studentica sestinstva mjerio faktore povezane s homofobijom i predrasudama povezanim s homoseksualcima te je dobio da su povećani kod studentica koje su smatrale kako je homoseksualnost stvar vlastitog izbora, kod onih koji nisu imali člana obitelji ni prijatelja homoseksualca/lezbijku te onih koje su se izjasnili religioznima. Razina predrasuda bila je značajno veća kod ispitanica koje su se izjasnile kao katolkinje nego kod ispitanica drugih religija. Sličan su nalaz dobili Unlu i suradnici⁴, koji su na znatno većem uzorku (N = 964) dobili značajnu povezanost između visokog stupnja religioznosti i negativnih stavova prema homoseksualnim osobama.

Zanimanje za moralnu psihologiju u naglom je porastu zadnjih desetak godina, a u tom području ističe se Jonathan Haidt^{5, 6} i njegova sociointuicionistička teorija moralnih temelja (TMT), koja počiva na ideji da su za moralno prosuđivanje zaslužni evolucijski faktori urođeni u svaku osobu posebno, no ujedno ovisni o kulturološkim čimbenicima. Vodeći se za tim saznanjima, Haidt i suradnici predstavljaju teoriju moralnih temelja⁷ koja se zasniva na pet temeljnih psiholoških sustava koje svaka osoba uključuje pri moralnom rasuđivanju. Teoretičari smatraju kako su temelji urođeni i univerzalno dostupni te imaju evolucijsko uporište, zbog čega aktivatori moralnih temelja počivaju na vrlinama i nasljedstvu svake kulture. U trenutku kada osoba moralno rasuđuje o pojedinom događaju, donosi zaključke na intuitivnoj razini u skladu s moralnim temeljem koji se u njoj aktivira. Premda je teorija moralnih temelja relativno noviji koncept u psihologiji morala, ipak je na tu temu već napravljeno dosta istraživanja, no postavlja

se pitanje koliko su moralni temelji stabilan konstrukt i na studentskom uzorku. Haidt, Graham i Nosek^{8, 9} pokazali su kako se moralni temelji različito raspodjeljuju s obzirom na političko opredjeljenje ispitanika, naglašavajući pritom kako moralni temelji kod liberala imaju naglasak na prva dva temelja, gotovo isključujući pojavu preostalih triju. Isto tako, rezultati pokazuju kako su kod osoba konzervativne političke orijentacije prisutni tzv. kolektivistički temelji, odnosno temelji lojalnosti, autoriteta i čistunstva (kolektivistički), dok su individualistički temelji brige i pravednosti prisutni, ali u manjoj mjeri. Haidt i suradnici⁷ došli su do pet osnovnih moralnih temelja koji stvaraju moralne vrijednosti svake kulture, a aktiviraju se u nama pri donošenju odluke o moralno ispravnom/neispravnom ponašanju. Prvi moralni temelj nazvan je „briga” i zasniva se na reduciranju štete koju činimo drugima na minimum te je povezan s našim sustavom privrženosti i sposobnosti da osjećamo (i ne volimo) bol kod drugih sisavaca, kao i s vrlinom dobrote, odgoja i nježnosti. Osoba koja pri moralnoj prosudbi aktivira ovaj temelj ne podnosi ni fizičko ni emocionalno nanošenje štete drugom živom biću te se snažno zalaže za zaštitu ranjivih skupina. Drugi moralni temelj uključuje procese recipročnog altruizma, što stvara ideje pravde, prava i autonomije; nazvan je „pravednost” te se bazira na maksimiziranju pravednosti prema drugima. Aktivacijom temelja pravednosti kod osobe se javlja osjetljivost na socijalnu nepravdu i nepravednu raspodjelu resursa na svijetu. Treći moralni temelj naziva se „lojalnost” i temelji se na iskazivanju odanosti vlastitoj grupi, a povezan je s ljudskom povišću kao plemenskim bićima koja formiraju koalicije s drugima, koje su uglavnom promjenjive; zakon kaže da pojedinac koji izda grupu biva izbačen iz koalicije. Osoba kod koje se jače aktivira temelj lojalnosti ima potrebu za iskazivanjem domoljublja, patriotizma te vjeruje u požrtvornost za vlastitu grupu, tako da sam temelj počiva na načelu „svi za jednoga, jedan za sve”. Četvrti temelj povezan je s potrebom za hijerarhijskim funkcioniranjem društva, a bazira se na autoritetu kojem je naglasak na poštivanju hijerarhijskog poretka te se javlja kod osoba koje su osjetljive na kršenje tradicionalnih vrijednosti društva. Temelj je nazvan „autoritet” i počiva na poštivanju legitimne vlasti, provođenju zakona i slijedenju vođe. Peti moralni temelj naziva se „čistunstvo” i povezan je s emocijama gađenja i strahom od kontaminacije te se zasniva na vjerskoj predodžbi života kao više duhovnom, a manje tjelesnom. Smatra se da je tijelo hram koji se može oskvrnuti nemoralnim ponašanjem, pri čemu je prisutna osjetljivost na povređivanje standarda čistoće i pristojnosti.

Graham i suradnici⁸ navode kako tih pet temelja zapravo povezuje dva moralna faktora višeg reda od kojih je jedan individualistički (bodovi skupljeni na temeljima brige i pravednosti) i kolektivistički (bodovi skupljeni na temeljima poštivanja autoriteta, grupne lojalnosti i čistoće). S obzirom na to da moralni temelji počivaju na moralnim emocijama, indikativno je da će biti jedni od faktora koji oblikuju sustav vrijednosti pojedinca. Graham i suradnici⁸ dokazali su mogućnost predikcije političke orijentacije pojedinca na osnovi njegovih moralnih temelja; naime, pri moralnoj prosudbi kod osoba liberalne političke orijentacije aktiviraju se temelji brige i pravednosti, dok se kod osoba konzervativne političke orijentacije aktivira svih pet moralnih temelja s jačim naglaskom na temelje autoriteta, lojalnosti i čistunstva.

Istraživanje na velikom uzorku ispitanika iz Novog Zelanda⁹ pokazuje kako su moralni temelji povezani s različitim religijskom orijentacijom. Vodeći se za teorijom o četiri religijske orijentacije: religija kao osobno putovanje, intrinzična orijentacija te osobna ekstrinzična i socijalna ekstrinzična orijentacija, istraživači su otkrili kako moralni temelj brige nije povezan ni s jednom specifičnom orijentacijom, dok je moralni temelj pravednosti povezan s religijskom orijentacijom koja osobnu vjeru pojedinca vidi kao putovanje tijekom kojeg su dopuštene i sumnje i nova otkrića o samoj vjeri. Lojalnost pokazuje visoku korelaciju s ekstrinzičnom religijskom orijentacijom u kojoj pojedinac vjeru vidi kroz osobne i socijalne benefite koji proizlaze iz nje, poput religijskih obreda u kojima se povezuje s drugima. Kao i kod temelja lojalnosti, pri ekstrinzičnoj orijentaciji aktiviraju se snažni osjećaji pripadnosti vlastitoj grupi te se, nerijetko vođene vanjskom socijalnom facilitacijom, mogu javiti i predrasude prema vanjskim grupama. Temelj autoriteta očekivano je negativno povezan s intrinzičnom religijskom orijentacijom, kao i orijentacijom koja vjeru vidi kao osobno putovanje. Taj rezultat u potpunosti je očekivan s obzirom na to da se pri aktivaciji moralnog temelja autoriteta kod pojedinca aktiviraju i emocije snažno povezane s potrebom za hijerarhijskom strukturom i slijedenjem vođe.

U ovom istraživanju provjerit će se stavovi prema homoseksualnim osobama te raspodjela moralnih temelja na uzorku studenata Zdravstvenog veleučilišta, njihova povezanost s političkom i religioznom orijentacijom te odgovor na pitanje jesu li te u kojoj mjeri moralni temelji važan faktor u predikciji stavova prema homoseksualnim osobama kod studenata ZVU-a. Autori TMT-a naglašavaju kako moralni temelji mogu objasniti razlike u stavovima ljudi oko važnih društvenih pitanja kao što

su abortus, istospolni brak, razvodi i sl. Međutim, još nema jasnih i nedvosmislenih rezultata o ovoj temi koja je iznimno važna u zdravstvenom okruženju.

Ciljevi istraživanja

---

1. Ispitati stavove prema homoseksualnim osobama na uzorku studenata Zdravstvenog veleučilišta.
2. Ispitati mogućnost predikcije stavova prema homoseksualnim osobama na temelju razvijenosti pojedinih moralnih temelja na uzorku studenata ZVU-a.

Metoda

Sudionici

Ispitano je 276 studenata Zdravstvenog veleučilišta u Zagrebu; 50 muškog i 221 ženskog spola, prosječne dobi 21,80 (SD = 4,94). Na pitanje „Koliko se smatrate vjernikom / koliko vam osobno znači vjera?“ gdje je zadatak sudionika zaokružiti broj u rasponu od 0 do 5, prosječni je rezultat 2,97 (SD = 1,58). Na pitanje o vjeroispovijesti 79 % (N = 218) izjasnilo se za katoličku vjeroispovijest, 0,4 % (N = 1) napisalo je „ateist“ dok 20,3 % (N = 56) sudionika nije dalo odgovor na to pitanje; implicirajući time svoju nereligioznost.

Instrumenti

Ispitani su demografski podaci sudionika; dob, spol, veličina mjesta u kojem su odrasli, obrazovanje majke i oca te materijalni status njihove obitelji.

Politička orijentacija mjerila se jednočestičnom skalom u sklopu dijela o demografskim podacima. Sudionici su zamoljeni da procijene svoju političku orijentaciju na skali od 1 (lijevo orijentiran) do 5 (desno orijentiran). Prosječna dobivena vrijednost iznosi 3,06 (SD = 0,99).

Upitnik stavova o homoseksualnim osobama

Skalu su konstruirali Kite i suradnici¹⁰, a sastoji se od 21 čestice s kojom sudionici izražavaju stupanj slaganja na skali od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem). Svaka je čestica u obliku izjavne rečenice, a veći stupanj slaganja označava i pozitivniji stav prema homoseksualcima. Skala je jednodimenzionalna, pouzdanost je skale $\alpha = 0,92$.

Upitnik moralnih temelja

Upitnik moralnih temelja (engl. *Moral Foundations Questionnaire*, MFQ) konstruirali su Jesse Graham, Jonathan Haidt i Brian Nosek¹¹ (hrvatsku verziju preveli su Darko Hren i Aleksandra Mišak, 2009), a njime se mjeri pet dimenzija moralnosti. Upitnik se sastoji od dva dijela; u prvome dijelu zadatak je ispitanika procijeniti koliko su im 16 predstavljenih čimbenika važni pri odluci jesu li neka situacija ili djelo moralno ispravni ili nisu, kao npr. čestica „Je li se netko ponio nepravedno ili nije?” Skala se sastoji od 5 čestica; 0 (nimalo važno) do 5 (iznimno je važno). Drugi dio upitnika sastoji se od 16 izjava gdje sudionik mora označiti stupanj slaganja sa svakom izjavom na skali od 0 (potpuna nesuglasnost) do 5 (potpuna suglasnost). Primjer čestice: „Ljudi bi trebali biti lojalni prema članovima svoje obitelji, čak i kad oni učine nešto pogrešno.”

Upitnik mjeri pet moralnih temelja: briga, pravednost, lojalnost, autoritet i čistunstvo. Pouzdanosti unutarnje konzistencije (Cronbachov alfa-koeficijent) na ovom uzorku ispitanika dosta su niske i kreću se od 0,54 do 0,75. U nekim se istraživanjima¹², kao i našem, petofaktorska struktura nije pokazala stabilnom te je primijenjena dvofaktorska struktura. Ona uključuje faktore višeg reda koji se nazivaju „individualistički”, a uključuju faktore brige i pravednosti, te „kolektivistički”, koji uključuju faktore lojalnosti, autoriteta i čistunstva. Pouzdanost podljestvice individualističkih temelja iznosi $\alpha = 0,71$, a kolektivističkih $\alpha = 0,84$.

Upitnik religioznosti

Korišteni mjerni instrument konstruirao je Damir Ljubotina.¹³ Sadrži 24 čestice, po 8 čestica za svaku od tri dimenzije religioznosti. Prva je dimenzija duhovnosti koja se odnosi na intrinzična vjerovanja te se očituje česticama poput „Ponekad osjećam prisutnost Boga ili nekog drugog božanskog bića”; pouzdanost podljestvice iznosi $\alpha = 0,95$. Druga je dimenzija obredne religio-

znosti i odnosi se na stupanj u kojemu osoba poštuje i provodi rituale koje propisuje vjera te se više bazira na ekstrinzičnoj religijskoj orijentaciji; sadrži čestice poput „Redovito odlazim u Crkvu (hram Božji)”, a pouzdanost je podljestvice $\alpha = 0,93$. Treća dimenzija koja uključuje posljedice religioznosti na socijalno ponašanje odnosi se na posljedična ponašanja uzrokovana načelima koje propisuje vjera pojedinca, čiji je primjer čestica: „Za svoju religiju treba se ponekad i boriti”, a pouzdanost je $\alpha = 0,76$.

Postupak

Ispitivanje je provedeno za vrijeme održavanja redovne nastave na Zdravstvenom veleučilištu. Ispunjavanje upitnika bilo je anonimno i trajalo je oko 20 minuta. Za provođenje istraživanja dobivena je dozvola Etičkog Povjerenstva Zdravstvenog veleučilišta te je provedeno u skladu s poštivanjem etičkih smjernica istraživanja na ljudima.

Rezultati

Kako bismo stekli uvid u stavove prema osobama homoseksualne orijentacije kod studenata Zdravstvenog veleučilišta izračunali smo prosječne vrijednosti koje su prikazane u tablici 1, zajedno s vrijednostima religioznih uvjerenja, moralnih temelja te političke orijentacije.

Stav prema homoseksualnim osobama relativno je visok ($M = 3,81$; $SD = 0,77$) te možemo zaključiti kako studenti pokazuju dosta pozitivne stavove prema homoseksualnim osobama. Rezultati pokazuju kako studenti na višedimenzionalnom prikazu stupnja religijskih vjerovanja imaju dosta visoka internalizirana vjerovanja ($M = 1,85$; $SD = 0,88$), dok u najmanjoj mjeri smatraju da religioznost ima utjecaj na njihova socijalna ponašanja ($M = 1,16$; $SD = 0,70$). Politički su dosta neutralni, s minimalnom tendencijom ka desnoj orijentaciji ($M = 3,06$; $SD = 0,77$). Kad je riječ o moralnim temeljima, pri moralnoj prosudbi studenti se u većoj mjeri oslanjaju na individualističke temelje ($M = 3,99$; $SD = 0,52$) nego na kolektivističke ($M = 3,11$; $SD = 0,68$). U tablici 2 prikazane su povezanosti ispitivanih varijabli na uzorku studenata.

Prije nego što smo ispitali samostalnu ulogu moralnih temelja u predikciji stava prema homoseksualnim oso-

Tablica 1. Deskriptivni podaci podljestvica Upitnika religioznosti, političke orijentacije, moralnih temelja i stavova prema osobama homoseksualne orijentacije

	Min.	Maks.	M	SD	N	simetričnost	spljoštenost	α
Stavovi prema homoseksualcima	1,30	4,95	3,81	0,77	264	-0,78	0,07	0,92
Upitnik religioznosti								
Religijska vjerovanja	0	3	1,85	0,88	265	-0,67	-0,66	0,95
Obredna religioznost	0	3	1,78	0,78	265	-0,48	-0,79	0,93
Posljedice na ponašanje	0	2,83	1,16	0,70	272	0,24	-0,80	0,76
Politička orijentacija	1	5	3,06	0,99	265	-0,12	0,10	—
Moralni temelji								
Individualistički	1,75	5	3,99	0,52	276	-0,89	1,70	0,71
Kolektivistički	0,78	4,61	3,11	0,68	276	-0,62	0,41	0,84

Tablica 2. Izračunane interkorelacije između političke orijentacije, dimenzija religioznosti, dimenzija moralnih temelja i stavova prema homoseksualnim osobama

	1	2	3	4	5	6
1. Politička orijentacija	1					
2. Religijska uvjerenja	0,32**	1				
3. Obredna religioznost	0,43**	0,83**	1			
4. Posljedice na ponašanje	0,40**	0,68**	0,72**	1		
5. Individualistički	-0,09	-0,31**	0,23**	0,17**	1	
6. Kolektivistički	0,33**	0,63**	0,64**	0,58**	0,41**	1
7. Stav prema homoseksualnim osobama	-0,39**	-0,44**	-0,50**	-0,55**	-0,01	-0,47**

** p < 0,01

bama, izračunana je korelacija kako bi se dobio uvid u povezanost ispitivanih varijabli. Očekivano, politička je orijentacija rezultirala pozitivnom povezanošću sa sve tri dimenzije religioznosti. Studenti koji su pokazali tendenciju ka desno orijentiranoj političkoj strani više su internalizirano religiozni ($r = 0,32$; $p = 0,00$), u većoj mjeri izvršavaju obrede koje propisuje vjerska zajednica ($r = 0,43$; $p = 0,00$) te u značajno višem stupnju religioznost ima utjecaja na njihovo ponašanje ($r = 0,40$; $p = 0,00$). Također, studenti koji su naklonjeni desnoj političkoj orijentaciji u značajno većoj mjeri koriste kolektivističke moralne temelje pri donošenju moralnih prosudbi ($r = 0,33$; $p = 0,00$) te imaju negativnije stavove prema homoseksualnim osobama ($r = -0,39$; $p = 0,00$). Sve su tri dimenzije religioznosti značajno povezane sa stavom prema homoseksualnim osobama. Što su posljedice religioznosti na ponašanje veće to je lošiji njihov stav prema homoseksualnim osobama ($r = 0,55$; $p = 0,00$). Poštivanje obreda koje propisuje vjerska zajednica povezano je s nižim stavom ($r = -0,50$; $p = 0,00$)

kao i njihova internalizirana vjerovanja i osjećaji vezani uz vjeru ($r = 0,44$; $p = 0,00$).

Kako bi se ispitaio samostalni doprinos dimenzija moralnih temelja i triju dimenzija religioznosti na stavove prema homoseksualnim osobama, uz kontrolu političke orijentacije ispitanika, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. Ovom se vrstom regresije nezavisne varijable uvode u koracima, kako bi se vidjelo objašnjavaju li varijable dodatnu količinu varijance, uz varijable stavljene u prvom i drugom koraku. U prvom se koraku uvela politička orijentacija s obzirom na to da većina istraživanja na moralnim temeljima pokazuje kako se različiti moralni temelji aktiviraju kod osoba različite političke orijentacije⁸, a rezultati našeg, kao i drugih istraživanja upućuju kako je politička orijentacija povezana s formiranjem stavova prema homoseksualnim osobama¹⁴. U drugom koraku uvedene su dimenzije religioznosti s obzirom na to da je viši stupanj religioznosti općenito povezan s većim stupnjem negativnih stavova prema homoseksualnim osobama^{2, 4}, što se pokazalo

i na našim rezultatima. Kako bi se kontrolirao utjecaj tih dviju varijabli koje su uvedene u prva dva koraka, u trećem se koraku pristupilo ispitivanju moralnih temelja kao samostalnim prediktorima stava prema homoseksualnim osobama. Radi mogućeg problema visoke povezanosti među varijablama, napravljena je dijagnostika multikolinearnosti. Vrijednosti tolerancije kreću se od 0,242 do 0,808, dok se vrijednosti faktora povećanja varijance kreću od 1,238 do 4,370, što bi značilo da su zadovoljene pretpostavke za računanje hijerarhijske regresijske analize. Testirana je pretpostavka i o korelaciji reziduala Durbin-Watsonovim kriterijem, koji je pokazao prihvatljiv rezultat te iznosi 2,024. U tablici u nastavku prikazani su rezultati hijerarhijske analize.

Kao što smo i očekivali prema dosadašnjim rezultatima, politička orijentacija značajno pridonosi objašnjenju stava prema homoseksualnim osobama. Njezin je doprinos varijanci značajnih 15 %, pri čemu sudionici koji naginju ka desnoj političkoj orijentaciji u većem stupnju imaju negativne stavove prema osobama homoseksualne orijentacije. U drugom koraku uvedene su dimenzije religioznosti te je objašnjena varijanca kriterijske varijable porasla za značajnih 20 % te iznosi ukupno 35 %. Dakle, možemo reći kako konstrukti političke orijentacije i stupnja religioznosti objašnjavaju 35 % varijance stava prema homoseksualnim osobama na uzorku studenata ZVU-a. Nakon kontrole varijabli u prva dva koraka, uvedeni su moralni temelji, kao naj-

manje istraženi konstrukt, te je ukupna objašnjena varijanca kriterija iznosila 38 %, što znači da su moralni temelji pridonijeli objašnjenju varijanci za značajnih 3 %. Moralnim se temeljima samostalno može objasniti 3 % varijance stava prema homoseksualnim osobama, kada se kontroliraju efekti religioznosti i političke orijentacije. Premda je doprinos samo 3 %, značajan je, a oba su se temelja pokazala kao značajni prediktori. Valja napomenuti kako su oba temelja u trećem koraku značajno doprinijela stavu, pri čemu osobe koje se oslanjaju na individualističke moralne temelje pri moralnoj prosudbi imaju pozitivniji stav, dok osobe koje se oslanjaju na kolektivističke temelje imaju negativniji stav. Individualistički temelji sami nisu pokazivali povezanost sa stavom, no u kombinaciji s kolektivističkim temeljem došlo je do supresijskog efekta te se može reći kako kombinacija dvaju moralnih temelja značajno pridonosi objašnjenju stava prema homoseksualnim osobama na uzorku studenata ZVU-a.

Tablica 3. Doprinos političke orijentacije, dimenzija religioznosti i dvofaktorskog modela moralnih temelja objašnjenju stava prema homoseksualnim osobama

	Stav prema homoseksualnim osobama		
	korak β	korak β	korak β
Politička orijentacija	-0,38**	-0,17**	-0,12*
Religiozna uvjerenja		0,02	0,03
Obredna religioznost		-0,20	-0,13
Posljedice religioznosti na ponašanje		-0,35**	-0,32**
Individualistički			0,15**
Kolektivistički			-0,24**
R	0,38	0,59	0,62
R ²	0,15**	0,35**	0,38**
Korigirani R ²	0,14**	0,34**	0,36**
F	39,67**	30,96**	23,63**
ΔR^2		0,20**	0,03**
F Δ		24,12	6,12**

** p < 0,01

Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je dobiti uvid u stav prema homoseksualnim osobama na uzorku studenata Zdravstvenog veleučilišta u Zagrebu te provjeriti raspodjelu moralnih temelja i njihov doprinos objašnjenju stava prema navedenoj skupini. Također, htjeli smo provjeriti u kojoj mjeri moralni temelji mogu objasniti stav prema homoseksualcima, ako kontroliramo efekte političke orijentacije i različitih dimenzija religioznosti.

S obzirom na širok raspon različitih profila ljudi s kojima se susreću u svojem poslu, stav prema bilo kojoj manjinskoj skupini važna je problematika za istraživanje među populacijom studenata zdravstvenih studija. Prema dobivenim rezultatima ovog istraživanja, možemo zaključiti kako studenti ZVU-a imaju tendenciju ka pozitivnom stavu prema homoseksualnim osobama. Recentnija literatura na tu temu ima različite rezultate. Jamieson i suradnici¹⁵ istražili su stavove i znanja studenata medicine o LGBT populaciji, pri čemu su otkrili kako studenti imaju pozitivan stav prema LGBT populaciji, kao i relativno dobar stupanj poznavanja LGBT problematike. S druge strane, Ozdemir i Erenoglu¹⁶ na uzorku od 500 studenata sestrinstva otkrili su kako studenti imaju relativno srednje pozitivan stav prema LGBT populaciji, pri čemu su muški studenti imali negativniji stav od svojih kolegica. Jedno je istraživanje, provedeno na 107 studenata fizioterapije u Velikoj Britaniji, ukazalo na pozitivne stavove studenata prema LGBT populaciji, no manjak zastupljenosti te teme u obrazovanju studenata, kao i manjak znanja o specifičnostima rada s tom populacijom.¹⁷ Naše je istraživanje pokazalo relativno srednji stupanj religioznosti studenata ZVU-a, pri čemu je viši stupanj religioznosti studenata bio povezan s negativnijim stavom prema homoseksualnim osobama. Takav rezultat prati rezultate i u literaturi, naime Lopes i suradnici¹⁸ pronašli su u svojem radu negativnu korelaciju između religioznih studenata zdravstvenih studija i stava prema homoseksualcima. Kada govorimo o moralnim temeljima, najviša povezanost nekog moralnog temelja s dimenzijom stupnja religioznosti pokazuje se između kolektivističkih moralnih temelja i dimenzija internaliziranih religijskih uvjerenja. Takav je nalaz očekivan u konceptualnom smislu, ali i podržan u literaturi. Naime, na novozelandskom uzorku⁹ moralni temelj čistunstva (koji je dio kolektivističkih moralnih temelja) pokazuje najčvršću povezanost s intrinzičnom orijentacijom, koja sama po sebi zagovara

potpunu predanost religiji, bez kritičkog pristupa vjeri i traženja eksternalizirane koristi za pojedinca. Moralni temelji brige i pravednosti (kao dva temelja koji tvore individualističke temelje) pokazuju značajnu, premda ne visoku povezanost s internaliziranom duhovnošću, pri čemu niži stupanj religioznosti studenata znači viši stupanj oslanjanja na individualistički temelj pri donošenju moralnog suda. Značajnu, no vrlo nisku povezanost individualistički temelji pokazuju s poštivanjem obreda vlastite religije i utjecajem religioznosti na ponašanja pojedinca. Osobe koje se oslanjaju na individualističke temelje općenito stavljaju potrebe pojedinaca iznad potreba grupe, stoga ne začuđuje da ne postižu povezanost s bihevioralnim kontekstom religioznosti s obzirom na to da se odnosi na posljedična ponašanja uzrokovana propisanim običajima vjere pojedinca koja nerijetko nalažu poštivanje grupnih potreba iznad potreba pojedinca. S druge strane, kolektivistički temelji pokazuju visoki stupanj značajne povezanosti sa sve tri dimenzije religioznosti. Takvi se rezultati dijelom razilaze s rezultatima već spomenutog istraživanja na novozelandskom uzorku gdje je temelj lojalnosti (kao dio kolektivističkih temelja) bio pozitivno povezan s ekstrinzičnom religijskom orijentacijom, u kojoj pojedinac svoju vjeru validira prema koristi koju za nju dobiva te prema stupnju pripadnosti određenoj grupi, a manje kao duhovno osobno putovanje.

U svojem smo istraživanju provjerili i u kojoj mjeri moralni temelji pridonose stavu prema homoseksualnim osobama, pri čemu je primijenjena dvofaktorska struktura moralnih temelja u kojima temelji brige i pravednosti pripadaju individualističkim, a temelji lojalnosti, autoriteta i čistunstva kolektivističkim moralnim temeljima. U istraživanju stavova studenata prema istospolnim brakovima na Filipinima dobiveno je kako moralni temelj čistunstva predviđa negativne stavove, dok se ostali nisu pokazali statistički značajnima.¹⁹ Politička vjerovanja pokazala su se kao konstantan prediktor stavova, pri čemu desno orijentirani (konzervativci) imaju negativnije stavove od lijevo orijentiranih (liberala). Također, istraživanje na kineskim studentima pokazalo je kako su moralni temelji autoriteta i čistunstva povezani negativno sa stavovima prema homoseksualnim osobama.²⁰

Iako su se u našem istraživanju oba moralna temelja pokazala statistički značajnim prediktorom stavova prema homoseksualnim osobama, kolektivistički se moralni temelj, kao i u drugim istraživanjima, pokazao snažnije povezanim s negativnim stavom prema homoseksualnim osobama.

S obzirom na to da su moralni stavovi ključni za procese donošenja odluka u medicinskoj praksi, pri čemu se od zdravstvenih djelatnika očekuje donošenje nekih moralnih odluka koje se odnose na dobrobit njihovih pacijenata, Muhseenah i Rao²¹ ispitali su moralne vrijednosti studenata medicine i sestrinstva u Indiji. Obje skupine studenata pokazuju relativno visoke rezultate i na individualističkim i kolektivističkim moralnim vrijednostima, no studenti medicine imaju više prosječne vrijednosti na moralnim temeljima brige i pravедnosti, dok studenti sestrinstva imaju nešto više prosječne rezultate na lojalnosti i autoritetu. S obzirom na to da su kolektivistički moralni temelji u većoj mjeri povezani s negativnim stavovima prema manjinskim skupinama, u budućim istraživanjima valjalo bi provjeriti postoje li razlike između studenata različitih zdravstvenih profila. Istraživanje provedeno na studentima medicine različitih studijskih godina u Zagrebu pokazalo je kako, suprotno očekivanjima, s godinama studiranja dolazi do regresije moralnog rezoniranja.²² Iako su u našem uzorku dobiveni pozitivniji stavovi prema homoseksualnim osobama, još uvijek se seksualne manjine u hrvatskome društvu često susreću s diskriminacijom. Neka istraživanja ukazuju kako se diskriminacija očituje na radnim mjestima, u školama, obitelji i ostalim područjima života, što nerijetko rezultira strahom od nasilja i neprihvatanja u svakodnevnom životu.²³ Svi ovi nalazi mogu ukazivati na važnost uvođenja promjena u obrazovni sustav i nastavne planove i programe kako bi se jačalo moralno rezoniranje koje je osobito važno u radu svih zdravstvenih djelatnika u cilju smanjivanja predrasuda i sprječavanja diskriminatornog ponašanja u radu s različitim osobama.

U budućim istraživanjima ove problematike trebalo bi ispitati razlike u stavu između različitih studija i studijskih godina. Tako bi se dobila informacija o različitim stavovima koje studenti različitih studijskih grupa imaju prema manjinskim skupinama te bi se u tom smjeru moglo orijentirati na obrazovni faktor koji bi mogao umanjiti potencijalne negativne stavove.

Ograničenja ovog istraživanja mogu se pronaći u ne-razmjeru broja muških i ženskih sudionika, zbog čega je izostao rezultat razlike u stavu s obzirom na spol. No valja naglasiti da je razlika u spolu studenata inače prisutna na Zdravstvenom veleučilištu, pri čemu je znatno veći broj studentica nego studenata.

Zaključak

Studenti zdravstvenih studija imaju dosta pozitivne stavove prema homoseksualnim osobama, što je važno radi mogućnosti odnošenja prema budućim pacijentima neovisno o njihovoj pripadnosti različitim manjinskim skupinama te potencijalno različitim sustavima vrijednosti. Moralni temelji pokazali su se značajnim prediktorom stavova prema osobama homoseksualne orijentacije, dok se isto pokazalo i kod političke orijentacije, kao i svih triju dimenzija religioznosti. Medicina je vrlo izazovna struka gdje zdravstveni djelatnici često moraju donositi odluke koje aktiviraju različite etičke dileme te njihove odluke mogu utjecati na dobrobit pacijenata, kako tjelesnu tako i psihološku, zbog čega je od iznimne važnosti istraživanje moralnog rasuđivanja, kao i utaknost moralnih vrijednosti u pojedine nastavne planove i programe.

Referencije

3. Allport GW, Ross JM. Personal Religious Orientation And Prejudice. *J Pers Soc Psychol* [internet]. 1967; 5(4): 432–443. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1030.947&rep=rep1&type=pdf> (pristupljeno 13. 3. 2018.).
4. Herek GM. Religious Orientation and Prejudice: A Comparison of Racial and Sexual Attitudes. *Personal Soc Psychol Bull.* 1987; 13(1): 34–44.
5. Rowiak SR. Factors Related to Homophobia Among Nursing Students. *J Homosex* [internet]. 2015 Sep 2; 62(9): 1228–1240. Dostupno na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25894848> (pristupljeno 12. 3. 2018.).
6. Unlu H, Beduk T, Duyan V. The attitudes of the undergraduate nursing students towards lesbian women and gay men. *J Clin Nurs* [internet]. 2016 Dec; 25(23–24): 3697–706. Dostupno na: <http://doi.wiley.com/10.1111/jocn.13347> (pristupljeno 12. 3. 2018.).
7. Haidt J. The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Politics and Religion. *J Chem Inf Model* [internet]. 2012; 53(March):160. Dostupno na: http://www.eddowding.com/wp-content/uploads/2012/12/BK_GDAN_000759.pdf (pristupljeno 13. 3. 2018.).
8. Haidt J, Bjorklund F. Social Intuitionists Answer Six Questions about Moral Psychology. *Moral Psychol* [internet]. 2007; 2: 181–217. Dostupno na: <http://faculty.virginia.edu/haidt/ta/articles/haidt.bjorklund.2008.social-intuitionists-answer-6-questions.pub049.pdf> (pristupljeno 12. 3. 2018.).
9. Haidt J, Joseph C. Intuitive ethics: how innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. *Daedalus* [internet]. 2004 Sep 13; 133(4): 55–66. Dostupno na: <http://www.mitpressjournals.org/doi/10.1162/0011526042365555> (pristupljeno 28. 7. 2018.).
10. Graham J, Haidt J, Nosek BA. Liberals and Conservatives Rely on Different Sets of Moral Foundations. *J Pers Soc Psychol.* 2009;96(5):1029–46.
11. Bulbulia J, Osborne D, Sibley CG. Moral foundations predict religious orientations in New Zealand. Carrier D, editor. *PLoS One* [internet]. 2013 Dec 10; 8(12):e80224. Dostupno na: <http://dx.plos.org/10.1371/journal.pone.0080224> (pristupljeno 13. 3. 2018.).
12. Kite ME, Deaux D. Attitudes toward homosexuality: Assessment and behavioral consequences. *Basic. and Applied Social Psychology.* 1986 Jun 1; 7(2): 137–162.
13. Graham J, Nosek BA, Haidt J, Iyer R, Koleva S, Ditto PH. Mapping the moral domain. *Journal of personality and social psychology.* 2011 Aug; 101(2): 366.
14. Yilmaz O, Harma M, Bahçekapili HG, Cesur S. Validation of the Moral Foundations Questionnaire in Turkey and its relation to cultural schemas of individualism and collectivism. *Personality and Individual Differences.* 2016 Sep 1; 99: 149–154.
15. Ljubotina D. Razvoj novog instrumenta za mjerenje religioznosti. U: Čubela Adorić V, Manenica I, Penezić Z, ur. XIV. dani psihologije u Zadru, Odsjek za psihologiju, Zagreb. 2004.
16. Hoyt CL, Parry M. Sociocultural and individual manifestations of sexual stigma: The role of political ideology and prejudice in discrimination against sexual minorities. *Journal of Social and Political Psychology,* 2018; 6(1).
17. Arthur S, Jamieson A, Cross H, Nambiar K, Llewellyn CD. Medical students' awareness of health issues, attitudes, and confidence about caring for lesbian, gay, bisexual and transgender patients: a cross-sectional survey. *BMC Medical Education,* 2021; 21(1), 1–8.
18. Özdemir RC, Erenoğlu R. Attitudes of nursing students towards LGBT individuals and the affecting factors. *Perspectives in Psychiatric Care,* 2022; 58(1).
19. Brenner N, Ross MH, McLachlan E, McKinnon R, Moulton L, Hammond JA. Physiotherapy students' education on, exposure to, and attitudes and beliefs about providing care for LGBTQIA+ patients: a cross-sectional study in the UK. *European Journal of Physiotherapy,* 2022; 1–9.
20. Lopes L, Gato J, Esteves M. Portuguese medical students' knowledge and attitudes towards homosexuality. *Acta Médica Portuguesa,* 2016; 29(11), 684–693. Dostupno na: <https://doi.org/10.20344/amp.8009>
21. Ochoa DP, Sio CP, Quinones DM, Manalastas EJ. A Bond Between Man and Woman: Religiosity, Moral Foundations and Same-Sex Marriage Attitudes in the Philippines. *Philippine Journal of Psychology,* 2016, 49(2), 157–171.
22. Wang R, Yang Q, Huang P, Sai L, Gong Y. The Association Between Disgust Sensitivity and Negative Attitudes Towards Homosexuality: The Mediating Role of Moral Foundations. *Front. Psychol.* 10:1229. Dostupno na: <https://doi:10.3389/fpsyg.2019.01229>
23. Muhseenah, Rao N.S.S, A study of moral values in students in a medical college in Southern India. *Int.J.Med. Sci.Educ.* 2020; 7(3): 1–8.
24. Hren D, Marušić M, Marušić A. Regression of Moral Reasoning during Medical Education: Combined Design Study to Evaluate the Effect of Clinical Study Years. *PLoS One.* 2011; 6(3): e17406. Published online 2011 Mar 30. Dostupno na: <http://doi:10.1371/journal.pone.0017406>
25. Kamenov Ž, Huić A, Jelić M. Minority stress and mental health of homosexual and bisexual men and women: A review of research on the minority stress model from a Croatian perspective. *Criminology & Social Integration Journal.* 2015; Vol. 23 No. 2.

ATTITUDE DETERMINANTS TOWARDS HOMOSEXUALS IN HEALTHCARE STUDENTS

Abstract

Given the empirically supported assumption that the concepts of moral foundations and religiosity intertwine, this study examined the relationship between these two constructs in the context of attitudes towards homosexual individuals. The research was conducted on a sample of 276 students from the University of Applied Health Sciences in Zagreb.

The theory of moral foundations suggests moral reasoning as an evolutionary and intuitive construct based on five fundamental moral foundations, which are developed to varying degrees in each individual. These moral foundations encompass care and fairness as individualistic foundations, as well as loyalty, authority, and purity as collectivist foundations, all of which were assessed using the Moral Foundations Questionnaire. Research findings demonstrate that individualistic foundations are specific to politically liberal-oriented individuals, whereas politically conservative individuals tend to rely on collectivist foundations. Religiosity dimensions were examined using the Religiosity Questionnaire, which comprises subscales related to the dimensions of internal religious beliefs, engagement in ritual practices of one's faith, and the consequences of religiosity on an individual's behavior. Attitudes were assessed using the Attitudes Towards Homosexual Individuals Questionnaire.

The aim of this study was to investigate the attitudes of students from the University of Applied Health Sciences towards homosexual individuals and to exam-

ine the contribution of moral foundations in explaining attitudes towards this specific group. The results of hierarchical regression analysis revealed that moral foundations significantly predict attitudes towards individuals of homosexual orientation, which is also the case with political orientation and all three dimensions of religiosity.

Keywords: moral foundations, attitudes toward homosexuals, religiosity

---